

Juridiska fakultetsstyrelsen
Tova Bennet, bitr. universitetslektor

Remiss: En skärpt syn på involvering av underåriga i brottslighet (Ds 2026:14)

Ju2026/01665

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, som har anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande. Yttrandet har utarbetats av biträdande universitetslektor Tova Bennet.

Fakultetsstyrelsen delar promemorians bedömning att utvecklingen där barn och unga involveras och utnyttjas i allvarlig brottslighet är mycket oroande. Staten har ett långtgående ansvar att skydda barn mot våld, exploatering och andra former av utnyttjande. Det finns därför goda skäl att säkerställa att även straffrätten tydligt uppmärksammar och på ett nyanserat sätt kan möta fall av olika allvarlighetsgrad. Fakultetsstyrelsen ställer sig mot denna bakgrund positiv till att brottet gradindelas och till att försök till det grova brottet kriminaliseras.

Det är emellertid viktigt att skilja frågan om ett handlandes straffvärdhet från frågan om huruvida höjda straff är en verksam åtgärd mot det samhällsproblem som promemorian beskriver. Straffrätten är inte bara ett medel för staten att ingripa mot oönskat beteende, utan också ett system som begränsar statens makt och befogenhet att straffa. Såväl straffskärpningar som utvidgningar av det straffbara området måste därför vila på tydliga och kunskapsbaserade skäl samt föregås av en analys av åtgärdens förväntade effekter, skadeverkningar och av mindre ingripande alternativ. Promemorian ger inte tillräckligt underlag för slutsatsen att de föreslagna

straffskärpningarna kommer att minska involveringen av barn i brottslighet. Förslagen bör också bedömas i ljuset av de många andra straffskärpningar som nyligen har genomförts eller är under beredning, exempelvis möjligheten att utdöma upp till dubbla straff för brott som har samband med kriminella nätverk.

Straffrättsliga åtgärder kan markera gärningarnas allvar och möjliggöra ansvarsutkrävande, men kan inte ersätta insatser som faktiskt motverkar de förhållanden som gör det möjligt att rekrytera och exploatera barn. För att uppnå promemorians skyddssyfte krävs framför allt långsiktiga förebyggande åtgärder och ett fungerande stöd från bland annat socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård och andra berörda samhällsaktörer. I den fortsatta beredningen bör det därför tydliggöras hur den straffrättsliga regleringen förhåller sig till sådana åtgärder och vilka resurser som krävs för att de ska kunna genomföras.

Vad gäller straffvärdhet noterar fakultetsstyrelsen att det aktuella brottet är konstruerat som ett brott mot allmän ordning vilket bör beaktas vid jämförelser med brott mot person, som människoexploatering. Fortsatt beredning skulle även kunna ge ytterligare vägledning gällande förhållandet mellan det aktuella brottet och andra brottstyper, särskilt avseende hur exploatering av barn i brottslig verksamhet skiljer sig från ett involverande av ungdom som är av särskilt hänsynslös karaktär.

Särskild försiktighet krävs när det gäller den föreslagna ändringen av ansvarsfrihetsregeln. Förslaget innebär att straffansvaret utvidgas i situationer där den som involverar en annan person själv kan vara ett barn. Barn i kriminella miljöer kan samtidigt vara gärningspersoner och själva ha utsatts för rekrytering, påverkan eller exploatering. En central uppgift för barn som involveras är just att själva rekrytera än yngre barn (se t.ex. <https://bra.se/rapporter/arkiv/2023-11-01-barn-och-unga-i-kriminella-natverk>). Promemorian belyser inte tillräckligt hur barnets egen utsatthet, utveckling och beroendeställning ska beaktas, särskilt när barnet har en funktionsnedsättning eller befinner sig i någon annan särskilt utsatt situation. Det finns en uppenbar

motsättning i att samhället försöker skydda barn från exploatering genom att i ökad utsträckning bestraffa barn som själva har exploaterats.

Angående ansvarsfrihetsregeln vill fakultetsstyrelsen även uppmärksamma att både den nuvarande och föreslagna formuleringen riktar fokus mot gärningens allvarlighetsgrad snarare än klandervärdhet i bredare bemärkelse. En sådan formulering riskerar att utesluta ansvarsfrihet i fall där det finns omständigheter som starkt talar emot att klandra gärningspersonen, men där gärningen i sig eller dess konsekvenser framstår som allvarliga. Någon möjlighet att genom allmänna regler eller principer fria från ansvar i fall där någon hotas eller på andra sätt tvingas till att begå brott finns inte.

Ansvarsfrihetsregelns funktion i fall där den som involverar en annan i brottslighet är ett barn eller en annan person i en särskilt sårbar eller utsatt situation behöver förtydligas.

Mot bakgrund av principen om barnets bästa och de särskilda rättigheter som tillkommer barn som misstänks eller döms för brott enligt barnkonventionen bör barnrätts- och konsekvensanalysen utvecklas innan en ändring av ansvarsfrihetsregeln genomförs. Det bör särskilt tydliggöras hur barnets egen utsatthet och sårbarhet ska beaktas vid bedömningen av om gärningen är uppenbart mindre allvarlig. Fakultetsstyrelsen kan därför inte tillstyrka denna del av förslaget på nuvarande underlag.

Enligt delegation

Tova Bennet